

Keskipiste yhteisölle ja identiteetille

■ TAPANI HARVIAINEN

Turun synagoga. Toimittaneet Juhani Kostet ja Marita Söderström. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2012.

Komean *Turun synagoga* -teoksen ilmestyttyä on Suomen juutalaisten keskeiset yhteisöt saatu varsin edustavasti kuvattua. Aikaisem-

min Jukka Hartikainen on kuvannut Viipurin juutalaisen yhteisön vaiheita artikkelissaan, joka ilmestyi vuonna 1998 Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimituksessa. *LeChaim!– Kuvia Suomen juutalaisten historiasta* (2006) puolestaan liittyy Helsingin juutalaisen synagogan 100-vuotisjuhlaan ja keskittyy Helsingin seurakuntaan vaikka se nimensä mukaisesti esittelee samalla maamme koko juutalaisväestömme toimia ja historiaa. Kaikissa kolmessa julkaisussa kuvitus on erittäin tärkeässä roolissa, jonka vuoksi kuvamateriaalin kokoajat ja toimittajat ansaitsevat erityiskiitokset.

Turun synagogaa käsittelevä teos ilmestyi synagogan satavuotispäivään toukokuussa 2012. Teoksen toteuttajana on toiminut laaja toimikunta, jossa seurakunnan edustajien ohella Turun museo-toimella oli merkittävä osuus. Lopullinen toimitustyö on ollut Juhani Kostetin ja Marita Söderströmin vastuulla.

Kuten miltei kaikki Suomen juutalaisten yhteisöt, Turun yhteisö polveutuu Venäjän armeijan sotilaista, jotka siviiliin päästyään saivat vuodesta 1858 alkaen jäädä asumaan entisille palveluspaikkakunnilleen. Ensimmäinen synagoga Turusta tunnetaan Turun linnassa sijainneena vuodelta 1865. Ennen nykyistä Brahenkadun synagogaa pieniä rukoushuoneita sijaitsi ainakin neljässä eri osoitteessa Läntisen Pitkäkadun tietämissä. Suomen juutalaisten parissa Turun yhteisöä on pidetty eniten uskonnollisia asioita arvostavana.

Vuosien varrella Suomen juutalaisista on eri yhteyksissä kirjoitettu suhteellisen paljon; erityisen kiinnostuksen kohteena ovat tietenkin

olleet toisen maailmansodan aikaiset vaiheet. Tärkeänä lisäyksenä on syytä mainita Václav Fred Chvátalin valokuvaama ja toimittama kaksiosainen DVD-taltiointi *Juutalaiset hautausmaat Suomessa* (2008 ja 2010). Turun juutalaisen yhteisön vaiheista on tähän mennessä ollut kuitenkin tarjolla kovin vähän tietoa.

Jacob Seelan eräät artikkelit *Hakehila*-lehdessä ovat olleet hyvä alkutuuri juutalaisen yhteisön historiaksi. Nyt *Turun synagoga* -teos sisältää hänen kirjoittamanaan lähes 40 sivua pitkän luvun, joka kattaa vuodet 1875–1975 eli juutalaisten ensimmäisen vuosisadan Turussa. Johtolankana kulkee kehitys oikeudettomasta vähemmistöstä samanarvoiseksi kansalaisiksi. Tavallaan artikkeli ulottuu vielä varhaisempaan aikaan, sillä ensimmäiseksi Turun juutalaisyhteisöksi mainitaan Kakolan kasarmissa vuonna 1857 syntynyt pieni Klimscheffskij.

Väestö- ja elinkeinotietojen ohella lasten koulutus, uskonnon mukainen elämäntapa, rabbiinit, kulttuuritoiminta sekä suhteet valtaväestöön ovat saaneet ansiokkaat kuvauksensa. Turun yhteisöön kuului maksimissaan vuoden 1950 tienoilla 350 henkeä, mihin verrattuna saavutukset koulutuksen, yhdistyselämän, urheilun ja kaupan aloilla olivat jo 1920-luvulla todella merkittävät. Köyhien alkuvaiheiden jälkeen erityisesti vaatealan nopea nousu 1900-luvun alkuun mennessä (eli ennen kansalaisoikeuksien saamista vuonna 1918) on menestystarina (Nemeschansky, Gumpler ja Kjisik), josta olisi kiinnostavaa lukea lisää. Vastaava nopea muutos tapahtui myös Helsingissä ja Viipurissa. Kielellinen muutos Turussa kulki jiddishistä

ruotsiin ja sitten vähittäin sodan jälkeisinä vuosina suomeen. Synagoga valmistui kaupungin tuella vuonna 1912. Viereisen seurakuntatalon saaminen kesti 30 vuotta, mutta vuonna 1956 sekin saatiin valmiiksi!

Kuvituskin osoittaa, että Turussa perinteinen juutalainen elämämuoto säilyi 1930-luvulle saakka ja monissa opetuksen muodoissa aina 1980-luvulle asti. Muistelmien mukaan vielä 1950-luvulla kaupungin juutalaiset seurustelivat enimmäkseen toistensa kanssa. Nimenmuutos Turun mooseksenuskosten seurakunnasta Turun juutalaiseksi seurakunnaksi ”toisen maailmansodan loppuajaksi” johtui Seelan mukaan kulttuurin korostumisesta uskonnon sijasta, mutta prosessista olisi lukenut mielellään lisää. Seurakunnan välillä jopa kahdeksi synagogaksi jakaneet vanhat kiistat voisi nyttemmin kuvata yksityiskohtaisemminkin. Myös muuttoliikkeestä ensin Turkuun ja sitten Helsinkiin, Ruotsiin ja Israeliin löytyisi tutkijalle varmasti lisää aiheita.

Yhteisönsä historian lisäksi Seela esittelee samassa teoksessa myös Turun juutalaisen hautausmaan, jonne ensimmäinen hautaus tapahtui vuonna 1853. Samaan lukuun sisältyy kuvaus hautaustoimereikeistä ja juutalaisista hautaustavoista, joista hautausapuyhdistys *Chevra Kadischa* (perustettu 1878 tai 1879) kantaa päävastuun. Synagogan tyyliä seuraileva hautausmaan kappeli valmistui vuonna 1933.

Synagogan rakennushistoriaa, arkkitehtuuria ja merkitystä esittelevät Kaarin Kurrin ja Janina Miriam Hasanin osuudet. Vuonna 1902 Turun kaupunginvaltuusto päätti juutalaisen seurakunnan ano-

muksesta lahjoittaa tontin synagogan rakentamista varten. Lisämaan saamisen sekä rahavarojen ja -lahjoitusten monivaiheisen kokoamisen jälkeen J. Eskil Hinderssonin ja August Krookin suunnittelema synagoga nousi ripeästi paikalleen. Se vihittiin juhlavasti 5.5.1912. Myöhemmin tontti ympäröitiin aidalla ja lehtipuuistutuksilla sekä pihaan pystytettiin lisärakennuksia, mm. *mikve*-kylpytila. Varsinaisen synagogasalin lisäksi rakennus sisältää alakerran pienemmän synagogahuoneen sekä kerho- ja kokoustiloja. Viimeisin remontti on tehty 1990-luvun alussa, mutta nyt synagoga odottaa laajaa peruskorjausta. Kurri kuvailee huolella synagogan arkkitehtuurin ja rakenteen koristeaiheineen sekä uskonnollisen esi-
neistön.

Turussa keskustellaan siitä, tulisiko synagogaa luonnehtia tyyli-
tään orientaalisesti vaiko bysanttilaiseksi. Arkkitehtonisesti juutalaiset synagogat ovat kautta aikojen vahvasti nojautuneet paikallisiin tyyli-ihanteisiin. Osin tämä johtuu siitä, että arkkitehdit eivät ole useinkaan olleet juutalaisia. Tyyppillisesti turkulaiseksi synagogaa ei kuitenkaan voine luonnehtia, mutta toinen kysymys on, mitä orientaalaisella ja bysanttilaisella synagogien yhteydessä tarkoitetaan. Synagogissa keskeinen kupoli, yhdistettynä myös turkulaisen *art nouveaun* ajatuksiin, voisi olla eräs kuvauksen tapa, mutta (onneksi!) mitään ilmeistä esikuvaa ei synagogalle ole tarjolla.

Janina Miriam Hasan käsittelee synagogien historiaa ja niiden kolmea pääroolia juutalaisten rukoushuoneina, koulutiloina ja kokouksumpaikkoina. Myös Turussa synagoga on keskittynyt näihin toi-

miin ja pyrkii edelleen tarjoamaan keskipisteen runsaan sadan hengen kokoiseksi supistuneelle yhteisölle ja sen identiteetille.

Turun synagoga on vuodesta 1986 alkaen ollut rakennussuojelulain mukainen suojelukohde. Juhani Kostetin artikkeli esittelee suojeluprosessin perusteluineen. Seurakunta oli vuoteen 1980 saakka huolehtinut rakennuksesta, mutta jäsenmäärän radikaali lasku aiheutti huolta tulevaisuudesta. Siksi seurakunta lähetti kaupungille suojelupyynnön vuonna 1983. Kiintoisaa on, että vuonna 1988 tehtyyn suojelupäätökseen sisältyy rakennuksen käyttö synagoga-
na sekä juutalaista uskontoa ja kulttuuriperintöä palvelevana muistomerkinä. Suojelu olisi voinut toteutua myös kaavoituksen ja asemakaavan kautta, mutta nyt päätökset varmistavat asian. Kirkkolaki suojaa ennen vuotta 1917 valmistuneita kirkkoja, mutta muita uskontokuntia tämä laki ei tietenkään koske.

Kirjoittaja on seemiläisten kielten ja kulttuurien professori (emeritus).

TIEDEKIRJA

Vetenskapsbokhandeln